

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**CURRENT ISSUES FACING THE FIELD OF TERMINOLOGY****Jasurbek Egamberdiyev***DSc, Associate Professor**Andijan State Institute of Foreign Languages**E-mail: jasurbek.egamberdiyev@mail.com**Science ID: FAN-1125-0016**Andijan, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: terminology, term, terminological system, term creation, term normalization, standardization, terminological variation, synonymy, borrowed terms, national language, electronic dictionary, corpus linguistics.

Received: 18.09.26**Accepted:** 19.09.26**Published:** 20.09.26

Abstract: This article examines the major theoretical and practical issues facing modern terminology. The rapid development of science, technology, digitalization, and various social fields has resulted in the continuous emergence of new concepts and terminological units. In this context, the creation, selection, systematization, normalization, and standardization of terms, as well as their development in accordance with the resources and norms of the national language, represent important challenges for terminology. Particular attention is given to ensuring the accuracy, clarity, consistency, systematicity, and stability of terms. The study also addresses the adaptation of borrowed terminology to the national language, terminological variation, and synonymy. In addition, the role of electronic dictionaries, digital technologies, and corpus linguistics in the development of modern terminology is discussed. The article emphasizes that the improvement of terminological systems is essential for effective scientific communication, precise professional interaction, and the strengthening of literary language norms. The findings may be useful for linguists, terminologists, lexicographers, translators, and specialists involved in the development and standardization of terminology.

TERMINOLOGIYA SOHASI OLDIDA TURGAN MUHIM MASALALAR

Jasurbek Egamberdiyev*F.f.d. dotsent**Andijon davlat chet tillari instituti**e-mail: jasurbek.egamberdiyev@mail.com**Ilmiy identifikatsiya raqami: FAN-1125-0016**Andijon, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: terminologiya, termin, terminologik tizim, termin yaratish, terminlarni me'yorlashtirish, standartlashtirish, terminologik variantdorlik, sinonimiya, o'zlashma terminlar, milliy til, elektron lug'at, korpus lingvistikasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy terminologiya sohasida dolzarb bo'lib turgan muhim nazariy va amaliy masalalar tahlil qilinadi. Ilm-fan, texnika, texnologiya va ijtimoiy sohalarining jadal rivojlanishi yangi tushunchalar va terminlarning ko'payishiga olib kelayotgani ta'kidlanadi. Shu nuqtayi nazardan terminlarni yaratish, tanlash, tizimlashtirish, me'yorlashtirish va standartlashtirish, shuningdek, ularni milliy til imkoniyatlari asosida shakllantirish terminologiya oldida turgan muhim vazifalar sifatida qaraladi. Maqolada terminlarning bir ma'noliligi, aniqligi, tizimliliigi va barqarorligini ta'minlash, o'zlashma terminlarni milliy tilga moslashtirish, terminologik variantdorlik va sinonimiyani tartibga solish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, zamonaviy terminologiyani rivojlantirishda elektron lug'atlar, raqamli texnologiyalar va korpus lingvistikasining ahamiyati yoritiladi. Terminologik tizimni takomillashtirish ilmiy kommunikatsiya samaradorligini oshirish va adabiy til me'yorlarini mustahkamlashning muhim omili ekanligi asoslanadi.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД ТЕРМИНОЛОГИЕЙ**Джасурбек Эгамбердиев***Доктор филологических наук, доцент**Андижанский государственный институт иностранных языков**E-mail: jasurbek.egamberdiyev@mail.com**Научный идентификационный номер: FAN-1125-0016**Андижан, Узбекистан***О СТАТЬЕ**

Ключевые слова: терминология, термин, терминологическая система, создание терминов, нормализация терминов, стандартизация, терминологическая вариативность, синонимия, заимствованные термины,

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные теоретические и практические проблемы, стоящие перед современной терминологией. Отмечается, что стремительное развитие науки, техники, технологий и общественных сфер

национальный язык, электронный словарь, корпусная лингвистика.

способствует постоянному появлению новых понятий и терминов. В связи с этим важными задачами терминологии становятся создание, отбор, систематизация, нормализация и стандартизация терминов, а также их формирование с учётом возможностей национального языка. Особое внимание уделяется вопросам обеспечения однозначности, точности, системности и устойчивости терминов, адаптации заимствованной терминологии к нормам национального языка, а также регулирования терминологической вариативности и синонимии. Рассматривается роль электронных словарей, цифровых технологий и корпусной лингвистики в развитии современной терминологии. Обосновывается положение о том, что совершенствование терминологической системы является важным условием повышения эффективности научной коммуникации, обеспечения точности профессионального общения и укрепления норм литературного языка.

Kirish. Hozirgi globallashuv va jadal axborotlashuv sharoitida har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, ilmiy-texnik salohiyati va madaniy rivojlanishi uning milliy tilining funksional imkoniyatlari bilan bevosita bog'liq. Til nafaqat insonlar o'rtasidagi muloqot vositasi, balki bilimlarni saqlash, tizimlashtirish va avloddan avlodga uzatish, yangi ilmiy tushunchalarni ifodalash hamda muayyan sohalarga oid maxsus bilimlarni shakllantirishning muhim kognitiv vositasi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan terminologiya milliy tilning ilmiy-intellektual salohiyatini namoyon etuvchi muhim tizimlardan biri sifatida namoyon bo'ladi [1; 2].

Terminologiyaning asosiy vazifasi muayyan fan, texnika yoki kasbiy faoliyat sohasidagi tushunchalarni aniq, ixcham va bir ma'noli ifodalashdan iborat. Oddiy leksikadan farqli ravishda termin maxsus tushuncha bilan bog'liq bo'lib, u ilmiy kommunikatsiyada muayyan vazifani bajaradi. Shu sababli terminni faqat so'z sifatida emas, balki tushuncha, nom va bilim tizimi o'rtasidagi munosabatni ifodalovchi lingvistik birlik sifatida baholash zarur. ISO 704:2022 standarti ham terminologik ishning asosida ob'ektlar, tushunchalar, ta'riflar va ularning nomlanishi o'rtasidagi munosabat yotishini ta'kidlaydi [3].

O'zbekistonda terminologiya masalasi davlat tilining funksional imkoniyatlarini kengaytirish bilan uzviy bog'liq. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi huquqiy maqomi uning davlat

boshqaruvi, ta'lim, ilm-fan, ishlab chiqarish, axborot texnologiyalari va boshqa sohalarda to'laqonli qo'llanilishini taqozo etadi. Davlat tili haqidagi qonunchilikda davlat organlari faoliyati va hujjatlarida davlat tilidan foydalanish masalalari belgilangan bo'lib, bu holat ilmiy va ma'muriy terminologiyani tartibga solishning ham huquqiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, mustaqillik yillarida o'zbek tilining ijtimoiy vazifalari kengayishi natijasida uning terminologik tizimini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifaga aylandi. Bugungi kunda tibbiyot, iqtisodiyot, huquq, diplomatiya, ta'lim, turizm, kompyuter texnologiyalari, sun'iy intellekt, biotexnologiya, nanotexnologiya va boshqa sohalarda yuzlab yangi tushunchalar paydo bo'lmoqda. Ularni o'zbek tilida aniq va me'yoriy ifodalash milliy terminologiyaning doimiy rivojlanishini talab qiladi.

Terminologiyaning rivojlanishi tabiiy ravishda xalqaro ilmiy hamkorlik bilan ham bog'liq. Global ilmiy kommunikatsiyada ingliz tilining ustuvor mavqei natijasida yangi tushunchalarning katta qismi dastlab ingliz tilida nomlanmoqda va keyin boshqa tillarga kirib bormoqda. Shu sababli o'zbek tilida ham artificial intelligence, machine learning, deep learning, blockchain, cloud computing, big data, cybersecurity kabi tushunchalarning muqobillari va me'yoriy shakllarini ishlab chiqish zarurati paydo bo'lmoqda.

Biroq xorijiy terminni qabul qilish jarayonida uni shunchaki mexanik tarzda ko'chirish maqsadga muvofiq emas. Termin o'zlashtirilayotganda uning semantik mazmuni, fonetik shakli, grafik ifodasi, morfologik tuzilishi va o'zbek tilining ichki qonuniyatlariga mosligi hisobga olinishi lozim. Aks holda bir tushuncha uchun bir nechta variantning paydo bo'lishi, terminologik parallelizm va me'yoriy beqarorlik yuzaga kelishi mumkin.

Materiallar va metodlar. Terminologiya nazariyasi tarixida mazkur muammo alohida o'rin egallaydi. Ye. Vyuster terminologiyani standartlashtirish, tushuncha va termin o'rtasidagi munosabatlarni tizimlashtirishga katta hissa qo'shgan olimlardan biri hisoblanadi. Uning yondashuvi keyinchalik turli terminologiya maktablari tomonidan qayta ko'rib chiqilgan. Zamonaviy terminologiya tadqiqotlarida Vyusterning umumiy terminologiya nazariyasi bilan bir qatorda kommunikativ, sotsiokognitiv va matniy yondashuvlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda [4; 5].

Shu jihatdan terminni faqat "standartlashtirilishi lozim bo'lgan nom" sifatida emas, balki muayyan ijtimoiy, kasbiy va kommunikativ muhitda faoliyat ko'rsatadigan lingvistik birlik sifatida tadqiq etish muhim. Zamonaviy terminologiya nazariyasida terminlarning variantdorligi, kontekstga bog'liqligi, konseptual munosabatlari va turli sohalardagi funksional xususiyatlari alohida o'rganilmoqda [4].

Natijalar. O'zbek terminologiyasining bugungi holatida birinchi muhim muammo – terminologik variantdorlikdir. Ayrim sohalarda bir tushuncha uchun bir nechta atamaning parallel

qo'llanishi kuzatiladi. Masalan, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, tibbiyot va ta'lim sohalarida xorijiy terminning transliteratsiya qilingan shakli bilan uning o'zbekcha muqobili bir vaqtning o'zida ishlatilishi mumkin. Bu holat mutaxassislar o'rtasida kommunikatsiyani murakkablashtirib, ilmiy matnlarda terminologik birxillikning buzilishiga olib keladi.

Ikkinchi muhim masala – xorijiy terminlarning me'yorsiz o'zlashtirilishi. Xorijiy tillardan termin qabul qilish til taraqqiyotining tabiiy jarayonidir. Biroq har bir o'zlashma terminni avtomatik ravishda qabul qilish ham maqbul emas. Yangi terminning o'zbek tilidagi mavjud leksik resurslar asosida muqobilini yaratish imkoniyati bor-yo'qligi avvaldan o'rganilishi kerak. Agar milliy muqobil termin tushunchani aniq ifodalay olsa, uni ilmiy muomalaga kiritish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchi masala – milliy termin yaratish mezonlarining aniq belgilanmaganligi. Yangi termin yaratishda uning qisqaligi, ma'naviy aniqligi, tizimliliigi, talaffuzga qulayligi, yozuvga mosligi va sohaviy terminlar tizimi bilan munosabati hisobga olinishi zarur. Terminning muvaffaqiyati faqat uning tilshunos tomonidan yaratilgani bilan emas, balki tegishli soha mutaxassislari tomonidan qabul qilinishi va amaliyotda barqaror qo'llanilishi bilan belgilanadi.

Shu nuqtai nazardan termin yaratish lingvistik va sohaviy ekspertizaning integratsiyasi asosida amalga oshirilishi lozim. Tilshunos terminning grammatik, leksik va semantik xususiyatlarini baholasa, soha mutaxassisi uning tushuncha mazmuniga qanchalik mos kelishini belgilaydi. Demak, zamonaviy terminologik faoliyat tilshunos, sohaviy ekspert, tarjimon, muharrir va standartlashtirish bo'yicha mutaxassislarning hamkorligini talab etadi.

To'rtinchi muhim masala – terminlarni standartlashtirishdir. Standartlashtirishning asosiy maqsadi muayyan sohada bir tushuncha uchun imkon qadar barqaror va maqbul nomni belgilashdan iborat. Biroq zamonaviy terminologiyada standartlashtirishni mutlaq birxillikka intilish sifatida talqin qilish to'g'ri emas. Terminlarning real matnlardagi qo'llanishi, sohaviy ehtiyojlar va kommunikativ xususiyatlar ham hisobga olinishi zarur. Xalqaro terminologiya amaliyotida ISO 704:2022 terminlarni ishlab chiqish va tizimlashtirish uchun umumiy prinsiplarni belgilab, ushbu ishlarni ilmiy, texnik, sanoat, huquqiy va ma'muriy sohalarida qo'llash mumkinligini ko'rsatadi [3].

Beshinchi masala – terminologik lug'atlar va elektron terminologik bazalarni yaratishdir. Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti terminologiyani qog'oz lug'atlar doirasidagina emas, balki elektron muhitda ham tashkil etish imkonini bermoqda. Elektron terminologik bazada terminning shakli, ta'rifi, sohasi, sinonimi, xorijiy tillardagi ekvivalenti, qo'llanish konteksti va manbasi kabi ma'lumotlar saqlanishi mumkin. Bunday baza terminlarning takroriy yaratilishining oldini oladi va mutaxassislarga yagona ma'lumot manbasini taqdim etadi.

Oltinchi yoʻnalish –korpus lingvistikasi va avtomatik terminologik tahlildan foydalanishdir. Zamonaviy kompyuter texnologiyalari katta hajmdagi matnlardan terminlarni avtomatik ajratib olish, ularning chastotasini aniqlash, kontekstdagi qoʻllanishini oʻrganish va terminologik birliklarning oʻzgarish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Bu yondashuv terminlarni faqat intuitiv tarzda emas, balki real til materiali asosida baholash imkonini yaratadi.

Ayniqsa, sunʼiy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi terminologiya sohasi uchun yangi imkoniyatlarni ochmoqda. Mashina tarjimasi, tabiiy tilni qayta ishlash, katta til modellari va avtomatik termin ajratish tizimlari koʻp tilli terminologik bazalarni shakllantirishda samarali vosita boʻlishi mumkin. Shu bilan birga, avtomatik tizimlar tomonidan taklif qilingan terminlarni inson mutaxassislarining lingvistik va sohaviy ekspertizasidan oʻtkazish zarur.

Muhokama. Yettinchi muhim masala – taʼlim tizimida terminologik birxillikni taʼminlashdir. Bir xil ilmiy tushuncha turli darslik, oʻquv qoʻllanma va elektron manbalarda turlicha nomlansa, talabalarda konseptual noaniqlik paydo boʻlishi mumkin. Shuning uchun oliy taʼlimda qoʻllaniladigan darsliklar, oʻquv dasturlari va elektron taʼlim resurslarida sohaviy terminlarning yagona yoki muvofiqlashtirilgan shakllaridan foydalanish muhim.

Terminologiyaning yana bir muhim vazifasi – ilmiy tarjima sifatini oshirishdir. Tarjimada terminning ekvivalentini notoʻgʻri tanlash butun matn mazmunining buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli tarjimonlar uchun ishonchli terminologik bazalarning mavjudligi katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, huquqiy, tibbiy, texnik, diplomatik va iqtisodiy tarjimalarda terminologik aniqlik professional kommunikatsiyaning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, milliy terminologiyani rivojlantirishda tilning ichki imkoniyatlaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Oʻzbek tilining affiksatsiya, qoʻshma soʻz yasash, kalkalash, semantik derivatsiya va terminologik birikmalar hosil qilish imkoniyatlari yangi atamalarni yaratish uchun muhim manba boʻlib xizmat qiladi. Bunda asosiy maqsad xorijiy terminlarni toʻliq rad etish emas, balki ularni tilning ichki tizimi va milliy ilmiy kommunikatsiya ehtiyojlari bilan uygʻunlashtirishdan iborat.

Shu maʼnoda terminologiyada “milliylik va internatsionallik” muvozanati muhim hisoblanadi. Baʼzi tushunchalar uchun milliy termin yaratish maqsadga muvofiq boʻlsa, xalqaro miqyosda keng qabul qilingan ayrim terminlarni oʻzlashtirish ilmiy kommunikatsiyani yengillashtirishi mumkin. Demak, har bir termin boʻyicha alohida lingvistik, konseptual va kommunikativ tahlil oʻtkazilishi lozim.

Terminologiyani rivojlantirishda yana bir muhim vazifa – terminlarning hayotiyligini baholashdir. Yaratilgan terminning lugʻatga kiritilishi uning jamiyatda avtomatik ravishda qabul qilinganini anglatmaydi. Termining haqiqiy barqarorligi uning ilmiy maqolalarda, darsliklarda, ommaviy axborot vositalarida, rasmiy hujjatlarda va mutaxassislar nutqida qanchalik faol

qo'llanishi bilan belgilanadi. Shu sababli terminologik siyosatda "yaratish – tasdiqlash – joriy etish – monitoring qilish – qayta ko'rib chiqish" kabi uzluksiz jarayonni shakllantirish maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, terminologik tizim doimiy ravishda o'zgarib boradi. Yangi texnologiyalar paydo bo'lishi bilan yangi terminlar shakllanadi, ayrim terminlar esa eskiradi yoki yangi ma'no kasb etadi. Shuning uchun terminologik lug'atlarni bir marta yaratib, o'zgarmas holda saqlash emas, balki ularni muntazam yangilab borish zarur. Zamonaviy terminologiya tadqiqotlarida terminologik tizimlarning o'zgaruvchanligi va kontekstga bog'liqligi tobora ko'proq e'tibor markaziga chiqmoqda [4; 5].

O'zbekiston sharoitida mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun terminologiya bo'yicha yagona elektron milliy platforma yaratish istiqbolli yo'nalishlardan biri bo'lishi mumkin. Unda turli sohalarga oid tasdiqlangan terminlar, ularning ta'riflari, muqobillari, xorijiy tillardagi ekvivalentlari, qo'llanish sohalari va manbalari jamlanishi mumkin. Bunday tizim nafaqat tilshunoslar, balki olimlar, o'qituvchilar, tarjimonlar, jurnalistlar, davlat xizmatchilari va talabalar uchun ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, o'zbek tilida zamonaviy terminologiyani rivojlantirish faqat yangi so'zlar yaratish bilan cheklanmaydi. U tushunchalarni aniq belgilash, terminlarni shakllantirish, ularni lingvistik va sohaviy ekspertizadan o'tkazish, standartlashtirish, elektron bazalarga kiritish, ta'lim va ilmiy kommunikatsiyaga joriy etish hamda ularning amaliyotdagi qo'llanishini monitoring qilish kabi o'zaro bog'liq jarayonlarni qamrab oladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, milliy terminologiyaning rivojlanganligi davlat tilining zamonaviy fan va texnologiya tili sifatidagi imkoniyatlarini belgilaydi. O'zbek tilining ilmiy salohiyatini oshirish uchun terminlarni yaratish va tartibga solish jarayoni tizimli, ilmiy asoslangan va sohalararo hamkorlikka tayangan bo'lishi kerak. Bunda milliy tilning ichki imkoniyatlaridan samarali foydalanish bilan birga xalqaro terminologik tajriba, standartlashtirish prinsiplari va raqamli texnologiyalarni uyg'unlashtirish muhimdir. ISO 704:2022 kabi xalqaro standartlar terminologik ishlarni tashkil etish uchun umumiy metodologik asos bersa, zamonaviy terminologiya nazariyalari terminlarning kommunikativ, kognitiv va ijtimoiy xususiyatlarini kengroq hisobga olish imkonini beradi.

Natijada o'zbek tilining ilmiy, ta'limiy, texnologik va kasbiy sohalardagi funksional imkoniyatlari kengayadi, terminologik birxillik ta'minlanadi va milliy tilning zamonaviy ilm-fan hamda innovatsiyalar tili sifatidagi mavqei yanada mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1990.

2. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1999.
3. ISO 704:2022. Terminology work – Principles and methods. Geneva: International Organization for Standardization, 2022.
4. Faber P., L’Homme, M.-C. (eds.). Theoretical Perspectives on Terminology: Explaining Terms, Concepts and Specialized Knowledge. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2022.
5. Candel D. General principles of Wüster’s General Theory of Terminology. In: Faber, P., L’Homme, M.-C. (eds.). Theoretical Perspectives on Terminology. Amsterdam: John Benjamins, 2022. P. 37–60.
6. Humbley J. The reception of Wüster’s General Theory of Terminology. In: Faber P., L’Homme, M.-C. (eds.). Theoretical Perspectives on Terminology. Amsterdam: John Benjamins, 2022. P. 15–36.
7. Cabré Castellví M. T. Theories of terminology: Their description, prescription and explanation. Terminology, 2003, Vol. 9, No. 2. P. 163–199.
8. Trojar M. Wüster’s ideas on language, linguistics and terminology. In: Warburton, K., Humbley, J. (eds.). Terminology throughout History: A Discipline in the Making. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2025. P. 167–189.
9. ISO 1087:2019. Terminology work and terminology science – Vocabulary. Geneva: International Organization for Standardization, 2019.
10. ISO 860:2007. Terminology work – Harmonization of concepts and terms. Geneva: International Organization for Standardization, 2007.
11. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni. 1989-yil 21-oktabr; yangi tahriri 1995-yil 21-dekabr.
12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining davlat tili qoidalari va me’yorlarini ta’minlashga oid amaldagi hujjatlari. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi – LexUZ.